

Luigi Giussani

Het religieuze zintuig

ParCours, deel 1

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

Inhoudsopgave

Voorwoord	13
Adrianus kardinaal Simonis	
Inleiding	17
1 Eerste premisse: realisme	19
1. Waar gaat het over?	19
2. Het object bepaalt de onderzoeksmethode: een beschouwing over de persoonlijke ervaring	20
3. Ervaren betekent beoordelen	23
4. Criterium voor de beoordeling	24
5. De elementaire ervaring	24
6. De mens als hoogste rechtbank?	27
7. Ascese voor een bevrijding	30
2 Tweede premisse: redelijkheid	33
1. Redelijkheid: een structurele behoefte van de mens	33
2. Reductief gebruik van de rede	35
3. Verscheidenheid aan werkwijzen	39
4. Een uiterst belangrijke werkwijze	41
5. Een toepassing van de methode van de morele zekerheid: het geloof	46
3 Derde premisse: invloed van de moraliteit op de dynamiek van het kennen	49
1. De rede is onlosmakelijk verbonden met de eenheid van het ik	49
2. De rede is verbonden met het gevoel	50
3. De hypothese van een rede die aan elke beïnvloeding ontsnapt	52
4. Een existentiële kwestie en een kwestie van methode	54

5.	Een ander gezichtspunt	55
6.	Moraliteit in het kennen	59
7.	Het vooroordeel	62
4	Het religieuze zintuig: het vertrekpunt	65
	Premisse	65
1.	Hoe te werk te gaan	66
2.	Het ik-in-actie	66
3.	Bezig met je leven	68
4.	Aspecten van dit engagement	69
5.	Een dubbele werkelijkheid	74
	Een gevolg	76
6.	De materialistische reductie	77
5	Het religieuze zintuig: zijn natuur	81
1.	Het niveau van bepaalde vragen	81
2.	In het diepst van ons wezen	83
3.	De eis van een alomvattend antwoord	83
4.	Wanverhouding ten opzichte van het alomvattende antwoord	85
5.	Structurele wanverhouding	86
6.	Droefheid	90
7.	De natuur van het ik als belofte	93
8.	Het religieuze zintuig als dimensie	95
	Conclusie	98
6	Onredelijke houdingen ten aanzien van de ultieme vragen: het uithollen ervan	101
1.	Theoretische ontkenning van de vragen	102
2.	Voluntaristische substitutie van de vragen	105
3.	Praktische ontkenning van de vragen	109
7	Onredelijke houdingen ten aanzien van de ultieme vragen: de reductie ervan	119
1.	De esthetische of sentimentele ontwijking	119
2.	De wanhopige ontkenning	122
3.	De vervreemding	127

8	Gevolgen van de onredelijke houdingen ten aanzien van de ultieme vragen	135
	1. De breuk met het verleden	135
	2. Onvermogen tot communicatie en eenzaamheid	140
	3. Verlies van de vrijheid	145
9	Vooroordeel, ideologie, rationaliteit en religieus zintuig	157
	1. Precisering met betrekking tot het vooroordeel	157
	2. Over de ideologie	159
	3. Over de rede	161
	4. Over het religieuze zintuig en de rationaliteit	164
10	Hoe de ultieme vragen ontwaken - De weg van het religieuze zintuig	167
	1. De verbazing over de 'aanwezigheid'	167
	2. De kosmos	172
	3. 'Providentiële' werkelijkheid	173
	4. Het afhankelijke ik	175
	5. De wet in het hart	177
	Conclusie	179
11	Ervaring van het teken	183
	1. Provocatie	183
	2. Het teken	185
	3. Onredelijke ontkenning	185
	4. Ons door vereisten gekenmerkte leven	187
	5. 'Jij', hoogste teken	191
	6. Ontdekking van de rede	192
	7. Openingen	196
12	Het avontuur van de interpretatie	199
	1. De factor vrijheid tegenover het ultieme raadsel	200
	2. De wereld als parabel	203
13	Opvoeding tot vrijheid	207
	1. Opvoeding tot vrijheid als verantwoordelijkheid	207
	2. Opvoeding tot een vragende houding	209
	3. De ervaring van het risico	211

14 De energie van de rede neigt ertoe het onbekende binnen te gaan	219
1. De drijvende kracht van de rede	219
2. Een duizelingwekkende positie	223
3. Het ongeduld van de rede	223
4. Een gezichtspunt dat vertekent	224
5. Afgoden	226
6. Een gevolg	228
7. Hoe de afgod geïdentificeerd wordt	229
Conclusie	230
15 De hypothese van de openbaring: onder welke voorwaarden is zij aanvaardbaar?	233

Voorwoord

Voor u ligt een bijzonder boek.

Niet alleen omdat het niet als boek geschreven is, maar de weerslag is van colleges *Inleiding in de theologie* die de priester Luigi Giussani (1922-2005) gedurende meer dan vijftientig jaar gegeven heeft aan de *Università Cattolica* van Milaan.

Dit boek is vooral bijzonder omdat het niet allereerst bepaalde ideeën, een bepaalde filosofie of theologie uiteen wil zetten. Zeker, de auteur zet heldere ideeën uiteen en *Het religieuze zintuig* is in staat in dialoog te gaan met alle grote denkcategorieën van onze tijd. Maar Giussani's opvoeding – en dit boek is er een weerslag van – wil in de eerste plaats helpen je een *methode* eigen te maken. Vanaf zijn allereerste godsdienstlessen op het gymnasium in 1954, zei hij tegen zijn leerlingen: 'Ik ben niet hier om je mijn ideeën in te prenten, maar om je een ware methode te leren waarmee je de dingen die ik jullie zal zeggen kunt beoordelen. En wat ik je zal zeggen is een ervaring vanuit tweeduizend jaar geschiedenis.'

Methode en ervaring: het zijn twee kernwoorden van Giussani. Om iets te kennen, heb je een passende methode nodig. De religieuze vraag, het hart van het mens-zijn, kan niet passend benaderd worden met, bijvoorbeeld, een natuurwetenschappelijke of een theoretische methode. Wanneer het om het mens-zijn gaat, is het enige passende 'onderzoekslaboratorium' de menselijke ervaring zelf. Die menselijke ervaring serieus nemen, in haar geheel en in al

haar factoren, daar probeert *Het religieuze zintuig* de lezer toe uit te dagen en in te begeleiden.

Het christendom is geen theorie, en geen boek. 'Aan het begin van het christen-zijn staat geen ethische beslissing noch een grootse gedachte, maar de ontmoeting met een gebeurtenis, met een Persoon die aan ons leven een nieuwe horizon en daarmee zijn definitieve richting geeft', schreef paus Benedictus XVI aan het begin van zijn eerste encycliek.¹

Ook ikzelf heb Giussani en zijn methode niet allereerst leren kennen door zijn boeken, maar door de ontmoeting met de beweging (*Comunione e Liberazione*, Gemeenschap en Bevrijding, CL) die uit zijn opvoedingswerk ontstaan is. Sinds 1988 ben ik een jaarlijkse bezoeker van de door mensen van CL georganiseerde *Meeting voor de vriendschap onder de volkeren* in Rimini, de grootste culturele manifestatie van Europa. Een levend geloof heb ik daar gezien: creatief, redelijk, menselijk. Die uitzonderlijkheid maakte nieuwsgierig naar het 'waarom': de boeken zijn een reflectie, een instrument voor de verdieping van een ervaring, van de ervaring van een ontmoeting.

'Waarom heeft het geloof überhaupt nog een kans?' vraagt - toen nog - kardinaal Ratzinger zich in 1996 af. Hij antwoordt zelf: 'Ik zou zeggen: omdat het overeenstemt met het wezen van de mens. Want (...) in de mens leeft onblusbaar het verlangen naar het oneindige'.²

De hier voorliggende eerste Nederlandse vertaling van *Het religieuze zintuig* volgt op meer dan twintig andere, waaronder Chinese, Japanse en Arabische. De tekst wordt gelezen door katholieken, protestanten, moslims, boeddhisten en atheïsten. Want het 'religieuze zintuig' is niet gebonden aan geschiedenis of cultuur, maar aan het mens-

¹ Benedictus XVI, *Deus caritas est*, 25 december 2005, n. 1.

² J. Ratzinger, *Geloof, waarheid en tolerantie. Het christendom en de wereldgodsdiensten*, Lannoo: Tielt 2008, p. 112.

zijn: het is de 'synthese' van die 'elementaire ervaring' die iedere mens met zijn geboorte meekrijgt.

Ik wens de Nederlandse en Vlaamse lezer toe dat hij zich ertoe mag laten 'verleiden' het structurele, onblusbare verlangen naar het oneindige, dat leeft in het hart van eenieder van ons, serieus te gaan nemen, of opnieuw serieus te gaan nemen.

Ik hoop dat het oneindige Mysterie hem tegemoet mag komen, hem mag aanraken, zoals het de Galileëers Johannes en Andreas raakte, aan de oever van de Jordaan.³

Adrianus kardinaal Simonis
Aartsbisschop-emeritus van Utrecht

³ Vgl. Joh 1,38.

Inleiding

De drie boeken van het 'ParCours' hebben als enige pretentie de waarheid te bevestigen: ze willen laten zien hoe het christelijke probleem is ontstaan, ook historisch gezien. De gedachtengang in de opeenvolgende hoofdstukken pretendeert niet alle vragen uitputtend te behandelen, maar de te volgen weg aan te geven: de weg van de redelijkheid. God geeft namelijk – door zichzelf in tijd en ruimte te openbaren – antwoord op een behoefte van de mens.

Tegenwoordig hoort men dikwijls zeggen dat het geloof niets te maken heeft met de rede. Maar wat is eigenlijk geloof? Wat is rede?

De moderne mentaliteit reduceert de rede tot een geheel van categorieën waar de werkelijkheid in wordt geperst. En wat niet past in die categorieën wordt als irrationeel gedefinieerd. De rede is daarentegen als een blik die breed openstaat op de werkelijkheid, begerig ervan drinkt, er de samenhangen en implicaties van vaststelt, erover redeneert, binnen de werkelijkheid van het ene ding naar het andere voortschrijdt, alles in gedachten houdt en alles probeert te omhelzen. De mens ontmoet de werkelijkheid door de rede. De rede is wat ons tot mensen maakt. Daarom moeten wij een passie hebben voor de redelijkheid. Deze passie vormt de leidraad van onze overwegingen. Daarom begint het eerste deel, Het religieuze zintuig, met een drievoudige methodologische premisse, die ons tot een dieper inzicht wil brengen in de manier waarop het bewustzijn van een mens van nature redeneert.